

TEMIDA
2019, vol. 22, br. 2, str. 129-142
ISSN: 1450-6637
DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM1902129N>
Originalni naučni rad
Priljeno: 9.9.2019.
Odobreno za štampu: 29.10.2019.

Nasilje nad ženama i nastava na visokoškolskim ustanovama u Srbiji¹

VESNA NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ*

*R*ad ima dva osnovna cilja. Prvi cilj je da predstavi prve korake u uvođenju teme nasilja nad ženama u nastavu na visokoškolske ustanove u Srbiji. Drugi cilj je predstavljanje rezultata eksplorativnog istraživanja sadašnje situacije u pogledu mesta koje ova tema ima u nastavi na visokoškolskim ustanovama u Srbiji. U prvom delu rada je opisano kako je ova tema prvi put uključena u udžbenik i nastavu kriminologije na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu, a nakon toga i na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (FASPER) Univerziteta u Beogradu. U drugom delu rada dostignuti razvoj nastave o nasilju nad ženama na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu i na FASPER-u sagledava se u širem kontekstu sadašnjeg stanja na sličnim fakultetima u Srbiji. Analizirana je prisutnost teme nasilja nad ženama u nastavi na fakultetima Univerziteta u Beogradu, Nišu i Novom Sadu. Kvalitativna analiza se bazira na podacima iz silabusa koji su bili dostupni na internet stranicama fakulteta u vreme prukupljanja podataka (oktobar 2018. godine), a koji se odnose na sva tri nivoa studija (osnovne, master i doktorske). Na osnovu rezultata istraživanja zaključuje se da je danas situacija u pogledu prisutnosti teme nasilja nad ženama bolja nego pre dvadeset godina. Međutim, neophodna je šira i produbljenija analiza kako bi se dala pouzdana ocena o tome da li je edukacija o nasilju nad ženama koju budući

---

¹ Pisanje rada je rezultat projekta *Metodologija evidentiranja kriminaliteta kao osnova efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju* (br. 179044), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, implementira Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i kojim rukovodi prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović.

* Dr Vesna Nikolić-Ristanović je redovna profesorka na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i direktorka Viktimološkog društva Srbije. E-mail: vnikolicristanovic@gmail.com.

stručnjaci u Srbiji dobijaju na fakultetima adekvatna potrebama odgovarajućeg reagovanja društva u smislu njegovog suzbijanja, prevencije i zaštite žrtava.

Ključne reči: *nasilje nad ženama, nastava, visokoškolske ustanove, kvalitativno istraživanje, Srbija*

Uvod

Zahvaljujući zalaganju aktivistkinja ženskih organizacija i istraživačica feminističke orijentacije, u Srbiji je tema nasilja nad ženama postala društveno vidljiva tokom 1990-tih godina. Tokom 1980-tih i 1990-tih godina sprovedena su prva istraživanja i objavljeni prvi naučni radovi koji su ukazali na problem nasilja nad ženama (Konstantinović Vilić, 1986; Nikolić-Ristanović, 1989; Nikolić-Ristanović, 1993). Početkom 1990-tih godina nastale su i prve organizacije civilnog društva koje su u fokus svojih aktivnosti stavile podršku žrtvama i zalaganje za promenu zakona, prakse i ukupnog odnosa društva prema ovoj pojavi (Nikolić-Ristanović, 2007). Istovremeno sa razvojem istraživanja i aktivizma, započeo je i proces uvođenja teme nasilja nad ženama na fakultete. Sasvim razumljivo, taj proces započele su osobe koje su feminističke pravnice i istraživačice, autorke prvih istraživanja u ovoj oblasti i osnivačice i koordinatorke organizacija civilnog društva koje se tom temom bave. Ovaj razvoj, koji je započeo tokom 1990-tih godina na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu, nastavljen je nakon 2000. godine na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (FASPER) Univerziteta u Beogradu, a zatim i na nekim drugim fakultetima. Imajući u vidu značaj uključivanja teme nasilja nad ženama u edukaciju budućih stručnjaka, ovaj rad ima za cilj da predstavi razvoj i sadašnju situaciju u pogledu mesta koje tema nasilja nad ženama ima u nastavi na izabranim visokoškolskim ustanovama u Srbiji.

U prvom delu rada je opisano kako je ova tema 1998. godine prvi put uključena u jedan udžbenik kriminologije, a zatim i u silabuse, najpre na Pravnom fakultetu u Nišu, a onda i na FASPER-u. U drugom delu rada dostignuti razvoj nastave o nasilju nad ženama na Pravnom fakultetu u Nišu i na FASPER-u analiziran je i poređen sa situacijom na sličnim fakultetima u Srbiji.

Počeci: Uvođenje teme nasilja nad ženama u nastavu na Pravnom fakultetu u Nišu i na Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu

Uporedo sa razvijanjem prvih organizacija za pomoć ženama žrtvama nasilja i zalaganjem za promene zakona, tokom 1990-tih godina tema nasilja nad ženama po prvi put je uključena u nastavu na jednoj visokoškolskoj ustanovi u Srbiji. Bio je to Pravni fakultet u Nišu. Na uključivanju ove teme u udžbenik i nastavu kriminologije na tom fakultetu radila sam zajedno sa profesorkom Slobodankom Konstantinović Vilić. Naša profesionalna saradnja i prijateljstvo su tada utemeljeni, dalje su se razvijali i produbljivali, i još uvek traju. U ovom delu rada opisala sam naše aktivnosti na razvijanju nastave o nasilju nad ženama na našim matičnim fakultetima.

Naime, ja sam od 1979. do 2004. godine bila zaposlena kao istraživačica (od asistentkinje pripravnice do zvanja naučnog savetnika) u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu. S obzirom da sam od kad znam za sebe imala veoma izraženu svest i bunt vezano za neravnopravan položaj žena, ne čudi što je od početka moj istraživački interes bio orijentisan na položaj žrtava kriminaliteta, kriminalitet žena i nasilje nad ženama. Tako sam još 1982. godine, kada u domaćoj kriminološkoj i pravnoj literaturi gotovo da nije bilo ničega o žrtvama,² odbranila magistarski rad pod nazivom *Uticao žrtve na pojavu kriminaliteta* (Nikolić-Ristanović, 1984), a ubrzo nakon toga, 1987. godine i doktorsku disertaciju pod nazivom *Žene kao žrtve kriminaliteta* (Nikolić-Ristanović, 1989). Koliko mi je poznato, *Žene kao žrtve kriminaliteta* je bio prvi naučni rad kod nas u kome su izneti rezultati istraživanja nasilja nad ženama, u kome je kritikovano nekažnjavanje za silovanje u braku i nasilje u porodici i pisano o SOS telefonima i skloništima za žene i decu žrtve nasilja.

Paralelno sa mnom, i još uvek ne poznajući me, 1980-tih godina radila je na svojim istraživanjima profesorka Slobodanka Konstantinović Vilić, koja je u svojoj doktorskoj disertaciji *Žene ubice* (Konstantinović Vilić, 1986), po prvi put kod nas ukazala na uticaj koji nasilje nad ženama ima na kriminalitet žena, posebno na vršenje ubistva. Naša istraživačka i aktivistička interesovanja bila

---

² Dobra ilustracija za to su reči Milana Milutinovića, profesora kriminologije koji je bio uvaženi priznat u celom svetu, koji je kao član komisije za odbranu mog magistarskog rada rekao da je o temi žrtava u svom udžbeniku Kriminologija napisao samo jednu rečenicu i da je iz mog magistarskog rada mnogo naučio.

su veoma slična, i, iako smo znale jedna za drugu, u to vreme nismo se lično poznavale ni sarađivale.

Sticajem okolnosti, tu povezanost naših istraživačkih i ljudskih interesovanja prepoznao je profesor Mihajlo Aćimović, koji je jedno vreme predavao i na Pravnom fakultetu u Nišu i u Beogradu. Slobodanka je bila njegova asistentkinja a ja sam njega izabrala za mentora mog magistarskog rada, imajući u vidu da je bio jedan od retkih profesora koji se u svojim radovima, doduše sporadično, doticao pitanja žrtava. On nas je upoznao krajem 1980-tih godina, i to naše prijateljstvo i kolegijalna saradnja imali su velikog uticaja na postavljanje osnove mog kasnijeg predavačkog rada.

Ubrzo nakon što smo se upoznale, Slobodanka mi je predložila da zajedno počnemo da radimo na udžbeniku kriminologije, koji će biti usklađen sa najnovijim istraživanjima i promenjenim društvenim kontekstom u Srbiji. Uz to, zajedno smo došle na ideju da u udžbeniku treba da dođu do izražaja teme vezane za nasilje nad ženama i žrtve, o čemu nije bilo ni reči ni u jednom udžbeniku kriminologije u to vreme. Tako smo počele da radimo na prvom izdanju udžbenika koji smo nazvale *Osnove kriminologije* (Konstantinović Vilić, Nikolić-Ristanović, 1992). Udžbenik *Osnove kriminologije* izašao je iz štampe 1992. godine i odmah je postao obavezna literatura na predmetu Kriminologija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu. Ovaj udžbenik sadržao je samo najosnovniju materiju iz kriminologije, uključujući i kratak viktimološki deo, odnosno bazični deo o žrtvama. S obzirom da u ovom bazičnom izdanju nismo konkretnije obuhvatile važne teme vezane za žene, odmah smo krenule da radimo dalje, tako da smo 1998. objavile prvo kompletno izdanje udžbenika *Kriminologija*, koji je imao i jedno izmenjeno i dopunjeno izdanje (Nikolić-Ristanović, Konstantinović Vilić, 1998, 2003). Udžbenik *Kriminologija* je zamenio udžbenik *Osnove kriminologije*, te je postao obavezna literatura za predmet Kriminologija na Pravnom fakultetu u Nišu. Već u prvom izdanju veliki prostor je dat nasilju u porodici, različitim oblicima seksualnog nasilja, uključujući i silovanje u ratu, kao i feminističkom objašnjenju nasilja nad ženama i feminističkoj metodologiji u istraživanju nasilja nad ženama i kriminaliteta žena.

Zahvaljujući našem zajedničkom udžbeniku, studenti Pravnog fakulteta u Nišu imali su priliku da o nasilju nad ženama uče ne samo mnogo pre nego što su tu priliku imali studenti drugih fakulteta, već i mnogo pre nego što je ova tema bila društveno vidljiva i prepoznata kao društveni problem u Srbiji. Takođe, kada sam 2004. godine ja počela da predajem na Fakultetu za spe-

cijalnu edukaciju i rehabilitaciju, imala sam spreman udžbenik po kome sam mogla odmah da počnem da predajem predmet Kriminologija sa maloletničkom delinkvencijom, koji je, po tadašnjem programu, izučavan četiri semestra.

Program koji sam napravila podelio je ovaj megalomanski predmet na tri celine-potpredmeta: kriminologiju, maloletničku delinkvenciju i viktimologiju, a tema nasilja nad ženama bila je široko zastupljena, uz korišćenje dodatne literature. Moj program je bio prihvaćen bez većih otpora, uz pohvale i podršku profesora Dobrivoja Radovanovića, mog dugogodišnjeg kolege iz Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, koji je u to vreme bio predsednik Veća Odeljenja za prevenciju i tretman poremećaja ponašanja.

Kada je 2006. godine započeta reforma nastave na visokoškolskim ustanovama u cilju usklađivanja sa Bolonjskom deklaracijom, predmet Kriminologija sa maloletničkom delinkvencijom je na FASPER-u i formalno podeljen na tri predmeta – Kriminologija, Maloletnička delinkvencija i Viktimologija. Uz to, ja sam napisala i program za novi izborni predmet Nasilje nad decom. Istovremeno, na Pravnom fakultetu u Nišu uvedeni su novi predmeti: Pravne studije roda i Viktimologija. Na žalost, moj predlog da se na FASPER-u uvede izborni predmet Nasilje u porodici nije prihvaćen, dok je predlog za prihvatanje predmeta Žene i zatvor, prihvaćen tek pre nekoliko godina (2014).

Tokom pravljenja programa za predmete po Bolonjskoj deklaraciji, profesorka Slobodanka Konstantinović Vilić, profesorka Miomira Kostić, takođe sa Pravnog fakulteta u Nišu i ja napisale smo novo izmenjeno izdanje užbenika *Kriminologija* (Konstantinović Vilić, Nikolić-Ristanović, Kostić, 2009, 2010 i 2012) i u njega, pored izmena vezanih za nove zakone i podatke novih istraživanja, unele još neke nove teme, poput proganjanja, trgovine ljudima i mobinga. Poslednje izdanje štampano je 2018. godine i u njega su unete najnovije izmene vezane za promene zakona, kao i nove teme, poput polnog uznemiravanja i femicida, nova istraživanja, statistika i slično (Nikolić-Ristanović, Konstantinović Vilić, 2018).

Istraživanje vidljivosti teme nasilja nad ženama na visokoškolskim ustanovama u Srbiji

Predmet, cilj i metod istraživanja

Tema nasilja nad ženama je u poslednjih petnaest godina postepeno postajala sve zastupljenija u programima visokoškolskih ustanova u Srbiji. Na to su u dobroj meri uticale promene zakonodavstva, pre svega propisivanje nasilja u porodici i trgovine ljudima kao krivičnih dela, ali i u celini povećana društvena vidljivost teme nasilja nad ženama. S obzirom da, prema raspoloživim saznanjima, do sada nije bilo pokušaja sagledavanja šire slike u tom pogledu, odlučila sam da istražim programe jedne grupe fakulteta koje povezuje sličnost načina obrađivanja teme kriminaliteta (fakulteti na kojima se izučava Kriminologija i sa njom povezani predmeti), kao i okolnost da su u sastavu tri najstarija univerziteta u Srbiji: Univerziteti u Beogradu, Nišu i Novom Sadu. Istraživanjem su obuhvaćeni pravni fakulteti na sva tri univerziteta, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i Studije specijalne edukacije i rehabilitacije (SEIR) na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.

Cilj istraživanja bio je dolaženje do saznanja o tome u kojoj meri je tema nasilja nad ženama vidljiva u silabusima. Za potrebe ovog rada izvršena je kvalitativna analiza koja je obuhvatila sledeće podatke: naziv predmeta, cilj, ishode i sadržinu nastave, kao i literaturu koja se koristi. Analiza se bazira na podacima iz silabusa koji su bili dostupni na internet stranicama fakulteta u vreme prikupljanja podataka (oktobar 2018. godine), a koji se odnose na sva tri nivoa studija (osnovne, master i doktorske).

Rezultati istraživanja

Broj predmeta u čijim silabusima se pominje tema nasilja nad ženama

Analizu vidljivosti teme nasilja nad ženama u silabusima izabranih fakulteta započela sam utvrđivanjem broja predmeta u čijim silabusima je navedeno da se obrađuje makar jedan oblik nasilja nad ženama. Pri tome, uključivala sam kako one silabuse u kojima se izričito pominje neki oblik ili nasilje

nad ženama uopšte, tako i one u kojima se pominju oblici nasilja koji se najčešće vrše prema ženama (na primer, nasilje u porodici i trgovina ljudima).

Rezultati analize silabusa su pokazali da se tema nasilja nad ženama pominje u silabusima ukupno 39 predmeta. S obzirom da na studijama SEIR na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu nema nijednog predmeta u čijem silabusu se pominje nasilje nad ženama, dalja analiza odnosi se samo na pravne fakultete i FASPER. Analiza pokazuje da najviše pominjanja ove teme ima na Pravnom fakultetu (PF) u Nišu (14 predmeta), a najmanje na FASPER (7 predmeta). Broj predmeta u čijim silabusima se pominje nasilje nad ženama na PF Novi SAD i Beograd je isti (9).

Tabela 1: *Nasilje nad ženama u silabusima – broj predmeta u kojima se pominje*

Fakulteti	Nivo studija			Ukupno
	Osnovne	Master	Doktorske	
Pravni fakultet Niš	6	5	3	14
Pravni fakultet Beograd	5	1	3	9
Pravni fakultet Novi Sad	4	5	-	9
FASPER	4	2	1	7
Studije SEIR Novi Sad	-	-	-	-
Ukupno	19	13	7	39

Najviše predmeta u čijim silabusima se pominje ova tema je na osnovnim studijama (19), manje na master studijama (13), a najmanje na doktorskim studijama (3). Ova razlika nije pravolinijska na svim fakultetima i samo na pojedinim (PF Niš i FASPER) prati smanjivanje ukupnog broja predmeta kako se ide ka višim nivoima studija. Na svim fakultetima, osim PF Novi Sad, tema nasilja nad ženama je najzastupljenija na osnovnim studijama. Na PF Novi Sad ova tema je najzastupljenija na master studijama, dok je na PF Beograd ova tema na master studijama zastupljena na najmanje predmeta.

Vrsta nasilja nad ženama i silabusi

Analiza vrste nasilja koja se navodi u silabusima, radi bolje preglednosti, rađena je posebno za svaki nivo studija.

a) Osnovne studije

Analiza vrste nasilja koja se pominje u silabusima osnovnih studija pokazuje da su nasilje u porodici (12 predmeta) i seksualno nasilje (11 predmeta) najprisutniji u silabusima na ovom nivou studija. Na trećem mestu je trgovina ljudima koja se pominje daleko ređe (četiri predmeta). Ostali oblici nasilja (proganjanje, nasilje na radnom mestu i drugo – žene žrtve nasilja u zatvoru) pominju se samo u dva, odnosno u jednom predmetu.

Tabela 2: Vrste nasilja nad ženama u silabusima osnovnih studija

Fakultet	Vrsta nasilja nad ženama					Drugo
	Nasilje u porodici	Seksualno nasilje	Trgovina ljudima (ženama)	Proganjanje	Nasilje na radnom mestu	
Pravni fakultet Niš	5	3	1	1	1	-
Pravni fakultet Beograd	2	2	2	-	-	-
Pravni fakultet NS	3	3	-	-	-	-
FASPER	2	3	1	1	1	1
Ukupno	12	11	4	2	2	1

Tema nasilja u porodici je najprisutnija u silabusima na PF Niš, dok je tema seksualnog nasilja podjednako prisutna na PF NIŠ, PF Novi Sad i FASPER, a nešto manje na PF Beograd. Tema trgovine ljudima prisutna je u silabusima dva predmeta na PF Beograd, na po jednom predmetu na PF NIŠ i FASPER, dok na PF Novi Sad nije prisutna ni u jednom silabusu na osnovnim studijama. Ostali oblici nasilja navedeni su u silabusima pojedinih predmeta na PF Niš i FASPER.

Po obuhvatnosti bavljenja temom nasilja nad ženama posebno se izdvajaju predmeti Kriminologija, Pravne studije roda i Viktimologija na PF Niš, Rodno pravo i Pravna klinika na PF Beograd, kao i Kriminologija sa maloletničkom delinkvencijom i Viktimologija na FASPER. Zanimljivo je da predmet Pravna klinika na PF Beograd, koji daje studentima praktična znanja, u svom silabusu navodi više klinika za različite grane prava (za porodično pravo, za krivično pravo, za izbegličko pravo, za pitanja diskriminacije i za suzbijanje trgovine ljudima), pri čemu su sve one relevantne za obuku studenata za pravnu pomoć ženama žrtvama nasilja. Na žalost, od svih ovih predmeta, samo Kriminologija sa maloletničkom delinkvencijom i Viktimologija na FASPER su obavezni, dakle

samo njih uče svi studenti, što znatno relativizuje moguće domete nastave o nasilju nad ženama na predmetima koji im posvećuju znatnu pažnju.

b) Master studije

Kada su u pitanju master studije, situacija je slična, ali ima i razlika u poređenju sa osnovnim studijama. I na master studijama, ukupno posmatrano, najprisutnija je tema nasilja u porodici, ali je na drugom mestu tema trgovine ljudima. Seksualno nasilje je pomenuto samo u silabusima dva predmeta, kao i nasilje na radu i nasilje nad ženama uopšte. Tema proganjanja pomenuta je samo u silabusu jednog predmeta.

Tabela 3: Vrste nasilja nad ženama u silabusima master studija

Fakultet	Vrsta nasilja nad ženama					
	Nasilje u porodici	Seksualno nasilje	Trgovina ljudima (ženama)	Nasilje na radnom mestu	Proganjanje	Nasilje nad ženama uopšte
Pravni fakultet Niš	3	1	1	1	1	-
Pravni fakultet Beograd	1	-	-	-	-	-
Pravni fakultet NS	2	1	1	1	-	1
FASPER	2		1	-	-	1
Ukupno	8	2	3	2	1	2

Tema nasilja u porodici vidljiva je na najviše predmeta na master studijama PF Niš, a na najmanje predmeta na PF Beograd. Pri tome, od velikog značaja je podatak da na master studijama na čak tri ispitivana fakulteta postoje posebni predmeti u potpunosti posvećeni temama relevantnim za pitanja nasilja nad ženama. Naime, na PF Niš, PF Beograd i PF Novi Sad postoje predmeti koji nose naziv nasilje u porodici, i koji detaljno (iz kriminološke, pravne i viktimološke perspektive) obrađuju ovu temu. Pored toga, na PF Novi Sad postoji i poseban predmet pod nazivom Trgovina ljudima, dok se na PF Niš više tema relevantnih za nasilje nad ženama proučava i u okviru predmeta Kriminalitet nasilja i Rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje. Na FASPER-u posebnu pažnju istraživanjima različitih oblika nasilja nad ženama posve-

čuje predmet Kvalitativne metode u kriminologiji i viktimologiji (nasilje u porodici, nasilje nad ženama uopšte, trgovina ljudima).

Na žalost, svi navedeni predmeti koji posebnu pažnju posvećuju nasilju nad ženama imaju status izbornih predmeta.

c) Doktorske studije

Kada su u pitanju doktorske studije, najprisutnija tema je seksualno nasilje (pet predmeta). Nasilje u porodici je na drugom mestu (četiri predmeta), dok se trgovina ljudima i nasilje nad ženama uopšte pominju samo u silabusima dva, odnosno jednog predmeta.

Tabela 4: Vrste nasilja nad ženama u silabusima doktorskih studija

Fakultet	Vrsta nasilja nad ženama			
	Nasilje u porodici	Seksualno nasilje	Trgovina ljudima (žene)	Nasilje nad ženama uopšte
Pravni fakultet Niš	2	2	1	-
Pravni fakultet Beograd	1	2	1	-
Pravni fakultet NS	-	-	-	-
FASPER	1	1		1
Ukupno	4	5	2	1

Nasilje u porodici je najprisutnije na doktorskim studijama PF Niš (Kriminologija i Porodično pravo), dok je seksualno nasilje prisutno u istom broju predmeta na PF Niš (Kriminologija i Krivično pravo) i PF Beograd (Sudska medicina i Krivično pravo). Trgovina ljudima prisutna je u silabusu jednog predmeta na PF Niš (Kriminologija) i jednog na PF Beograd (Kriminalistika). Na doktorskim studijama FASPER jedini predmet koji uključuje nastavu o nasilju nad ženama (Istraživanja u kriminologiji, viktimologiji i društvena reakcija na delinkventna ponašanja), obuhvata nasilje u porodici, seksualno nasilje, trgovinu ženama, kao i nasilje nad ženama uopšte.

Zaključak

Rezultati istraživanja vidljivosti teme nasilja nad ženama u silabusima izabranih fakulteta Univerziteta u Beogradu, Nišu i Novom Sadu pokazali su da je tema nasilja nad ženama prisutna na većini fakulteta koji su obuhvaćeni istraživanjem. Pri tome, uočena je neujednačenost u bavljenju različitim oblicima nasilja. Najzastupljenije je bavljenje nasiljem u porodici, dok su seksualno nasilje i trgovina ljudima (ženama) nešto manje zastupljeni. Na nekim fakultetima u okviru master studija postoje i posebni predmeti posvećeni temama nasilja u porodici i trgovine ljudima. Drugi oblici nasilja, poput proganjanja, nasilja na radnom mestu i nasilja nad ženama u širem smislu, u silabusima su vidljivi u manjoj meri, odnosno samo na pojedinim predmetima i fakultetima. Može se pretpostaviti da se njima u nastavi poklanja manja pažnja ili se uopšte ne proučavaju. Tema nasilja nad ženama prisutna je u silabusima najvećeg broja predmeta na osnovnim studijama, nešto manje na master i na najmanjem broju predmeta na doktorskim studijama. Ipak, kvalitativna analiza silabusa predmeta na master studijama pokazuje da na ovom nivou studija postoji najviše predmeta koji se različitim oblicima nasilja bave posebno detaljno (bilo da su u pitanju predmeti u celini posvećeni temi nasilja ili joj posvećuju posebnu pažnju).

Na žalost, tema nasilja nad ženama prvenstveno je uključena u silabuse predmeta koji imaju status izbornih predmeta, a samo izuzetno je deo silabusa obaveznih predmeta. Štaviše, svi predmeti na master studijama koji se detaljno bave temama relevantnim za nasilje nad ženama imaju status izbornih predmeta. Posledica toga je da svi studenti ne dobijaju obavezan fond znanja o nasilju nad ženama, što ima konsekvence na nepostojanje sigurne osnove za njihovu adekvatnu obučenost za rad na ovim pitanjima u praksi.

Rezultati istraživanja vidljivosti teme nasilja nad ženama u silabusima daju osnova za zaključak da je situacija u pogledu uključenosti teme nasilja nad ženama na ispitivanim fakultetima bolja nego pre dvadeset godina, ali da još uvek nije zadovoljavajuća. Međutim, da bi se dala pouzdanija ocena o tome da li je edukacija o nasilju nad ženama, koju budući stručnjaci u Srbiji dobijaju na fakultetima, adekvatna potrebama odgovarajućeg reagovanja društva u smislu njegovog suzbijanja, prevencije i zaštite žrtava, neophodna je produbljenija analiza nastave na ovim i drugim fakultetima u Srbiji.

Literatura

Konstantinović Vilić, S. (1986) *Žene ubice*. Niš: Gradina.

Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M. (2009) *Kriminologija*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.

Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M. (2012) *Kriminologija*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.

Nikolić-Ristanović, V. (1984) *Uticaj žrtve na pojavu kriminaliteta*. Beograd: Svetozar Marković.

Nikolić-Ristanović, V. (1989) *Žene kao žrtve kriminaliteta*. Beograd: Naučna knjiga.

Nikolić-Ristanović, V. (1993) Bračno nasilje: teoretski okvir i rezultati dosadašnjih istraživanja. *Sociološki pregled*, 1-4, str. 27-41.

Nikolić-Ristanović, V. (2007) Razvoj službi za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji. *Temida*, 2, str. 5-11.

Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović Vilić, S. (1998) *Kriminologija*. Niš: Studentski kulturni centar.

Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović Vilić, S. (2003) *Kriminologija*. Niš: Studentski kulturni centar.

Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović Vilić, S. (2018) *Kriminologija*. Beograd: Prometej. Dostupno na: http://www.vds.rs/File/KnjigaKriminologija_2018.pdf, stranici pristupljeno 1.9.2019.

VESNA NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ*

Violence against Women and Teaching at Higher Education Institutions in Serbia

The paper has two aims. It aims to present first steps in introducing the topic of violence against women in higher education institutions in Serbia as well as to present results of exploratory research about the current situation regarding the place that violence against women as a topic has in teaching at the selected higher education institutions in Serbia.

In the first part of the paper, the first time inclusion of this topic in one criminology textbook and the syllabi at the Law Faculty (University of Niš) in 1998, and later (2004) at the Faculty for special education and rehabilitation – FASPER (University of Belgrade) is described. The importance of the cooperation of the author of this paper and professor Slobodanka Konstantinović Vilić, persons and circumstances that were beneficial for their ideas to be realized, as well as further development of teaching about violence against women at these faculties is emphasized.

In the second part of the paper current state of teaching about violence against women at the Law Faculty (University of Niš) and FASPER is examined within a larger context of the situation at similar faculties in Serbia. The analysis is focused on the visibility of the violence against women topic in the syllabi of the faculties of three state universities: University of Belgrade, University of Niš and University of Novi Sad. Apart from the Niš Law Faculty and FASPER, the analysis included the law faculties of the University of Belgrade and University of Novi Sad, as well as Special education and rehabilitation studies at the Faculty of Medicine in Novi Sad. The analysis is based on the data contained in the syllabi (undergraduate, master and doctoral level) that were available online on the internet sites of the given faculties in October 2018. Qualitative analysis of the syllabi was performed. It included the following data: course title, goals, outcomes, content and reading materials.

The results suggest that violence against women topic is included in teaching at the majority of the faculties encompassed by the study, while at the same time there is inconsistency in dealing with different forms of violence. The topic of

---

* Dr Vesna Nikolić-Ristanović is a Full Professor at the Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade and the Director of the Victimology Society of Serbia.
E-mail: vnikolicristanovic@gmail.com.

domestic violence is the most common, while sexual violence and trafficking in people (women) are less present. Some faculties have courses specifically dealing with either domestic violence or trafficking in people. Other forms of violence against women, such as stalking, work-related abuse and violence against women in general, are rarely present in syllabi, i.e. only at certain faculties. We can assume that these topics are only sporadically taught, or are not taught at all. The topic of violence against women is most prominent in undergraduate level syllabi, while it is somewhat less represented on the master level and in doctoral studies. However, on the other side, some master courses are completely or largely devoted to topics related to violence against women (e.g. courses called Domestic violence and Trafficking in people). The main weakness is the fact that most of the courses that have violence against women as a part of their syllabi are optional courses, which means that all students are not educated for adequate dealing with violence against women in their future practical work.

Based on the study results, the author concludes that the current situation regarding the inclusion of the violence against women topic is better than twenty years ago. However, it is necessary to conduct larger and more detailed study in order to give reliable estimation of whether education that future professionals obtain at faculties in Serbia is appropriate to assure adequate social response to violence against women in terms of its suppression, prevention and victims support.

Keywords: violence against women, teaching, higher education institutions, qualitative research, Serbia